

17. Держархів Тернопільської області, ф. Р-3241, оп. 1, спр. 295, 120 арк.
18. Держархів Тернопільської області, ф. Р-3241, оп. 1, спр. 340, 107 арк.
19. Держархів Тернопільської області, ф. Р-3241, оп. 1, спр. 423, 44 арк.
20. Держархів Тернопільської області, ф. Р-3241, оп. 1, спр. 448, 38 арк.
21. Держархів Тернопільської області, ф. Р-3241, оп. 1, спр. 467, 35 арк.
22. Держархів Тернопільської області, ф. Р-3241, оп. 1, спр. 488, 24 арк.
23. Земля Тернопільська: туристичний путівник. – Тернопіль, 2003. – 368 с.
24. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Т. 4. Сумская область; Тернопольская область; Харьковская область; Херсонская область; Хмельницкая область; Черкасская область; Черниговская область; Черновицкая область / Редкол.: Г. Н. Логвин (отв. ред.) и др. – Киев, 1986. – 375 с.
25. Приватний архів Б. Гринюки. Інтерв'ю з Ольгою Василівною Савкою (від 04. 02. 2016 р.).
26. Приватний архів О. Савки. Спогади Антона Рудавського (80-ті рр. XX ст.).
27. Приватний архів О. Савки. Спогади Михайла Білана (1875–1952 рр.).
28. Приватний архів О. Савки. Спогади о. Йосифа Білана (60-ті рр. XX ст.).
29. Приватний архів О. Савки. Спогади Ольги Василівни Савки (1940 р. н.).
30. Приватний архів О. Савки. Спогади Параски Гермак (1887–1957 рр.).
31. Сакральні пам'ятки Тернопільщини. – Тернопіль, 2009. – 128 с.
32. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946–1989 рр.) / Я. Стоцький. – Тернопіль, 2003. – 432 с.

УДК 94 (477.84):27

Олександр ІЛЮХА,
Олексій ГУРА

ОБМЕЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД НА ТЕРИТОРІЇ РУБЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОКРУГИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1920-Х РР.

У статті простежено політику більшовицької влади щодо релігійних громад на території Рублівського району Полтавської округи (нині Котелевського і Чутівського районів Полтавської області).

Ключові слова: Рублівка, парафія, піп, дяк, дячок, райвиконком, окрадімінвідділ, релігійна громада, більшовицька влада, липинська течія, християни-євангелісти (баптисти).

Alexander ILYUHA,
Oleksiy HURA

Перемога більшовиків у громадянській війні і встановлення радянської влади в Україні створили умови для створення нового соціалістичного суспільства, в якому не було місця релігії. Незважаючи на те, що більшовики у перших своїх декретах і деклараціях проголосили відміну усіх обмежень реалізації свободи совісті («Декларація прав народів Росії», «До всіх

**RESTRICTIONS ON THE
ACTIVITIES OF RELIGIOUS
COMMUNITIES IN THE
TERRITORY RUBLIVSKOHO
DISTRICT, POLTAVA
PROVINCE IN THE SECOND
HALF OF THE 1920S.**

The article traced the Bolshevik policy on religious communities in the territory Rublivskoho district, Poltava province (now Kotelevsky and Chutovsky district Poltava region).

Key words: *Rublivka, parish priest, deacon, dyachok, executive committee, okradminviddil, religious community, Bolshevik ascendancy, Lipinski current, Evangelical Christians (Baptists).*

трудящих мусульман Росії і Сходу» обидва листопад 1917 року, «Про відділення церкви від держави і школи від церкви» січень 1918 року), на практиці влада розпочала «війну з релігією».

VIII з'їзд РКП(б), що відбувся у березні 1919 року, започаткував планомірний наступ на релігію та церкву. У програму партії з'їзд включив тезу про необхідність боротьби з релігією, яка тлумачилася як основа для перегляду та ревізії зафіксованої у конституції свободи совісті.

Незабаром при ЦК більшовицької партії була утворена антирелігійна комісія, яка планувала й організувала боротьбу з релігією та віруючими на всій території країни. До складу комісії, як правило, входили люди, які не розумілися у специфіці релігії. Аналогічні комісії утворювались і на місцях.

Не виключенням був і Рублівський район Полтавської округи, що був утворений 12 квітня 1923 р. у складі Богодухівського (з 12 листопада 1923 р. Охтирського) округу Харківської губернії. Починаючи з літа 1925 р. частину районів ліквідованого Охтирського округу (Грунський, Котелевський (Котельвянський), Рублівський) було віднесено до Полтавської. На території району (176 км²) проживало близько 22 тис. осіб. Головою райвиконкому було обрано – Вербу, заступником – Петренко Василя Васильовича, секретарем – Дюкова Василя Афанасійовича, спеціальним інспектором – Сорочотяга Павла Максимовича [5].

На території Рублівського району Полтавської округи ще в дореволюційний період діяли приходи УАПЦ. Серед них: Успенський та Архангело-Михайлівський (с. Рублівка), Покровський (с. Бригадірівка), Миколаївський (с. Лихачівка).

У межах Лихачівської сільської ради у 1925 р. діяв Миколаївський храм. Для 620 вірян богослужіння здійснював піп Жуков Тихон Микитович, допомагав йому дяк Крикун Григорій Іванович [1]. Покровський храм (с. Бригадірівка) у 1925 р. відвідували близько 50 осіб (піп Ліницький Іван Васильович, дяк Сорока Яків Якович) [2]. Найбільшу кількість вірних зафіксовано на те-

риторії Рублівської (Великорублівської) сільської ради у тому ж 1925 р. Зокрема, Успенський храм регулярно відвідувало близько 1500 прихожан, Всіхсвятський – 800 (2 попи, один дяк та дячок). Окрім того, місцевими органами влади було зафіксовано діючу громаду християн-євангелістів (керівник – Яковенко Григорій Степанович), що нараховувала 50 осіб [3].

Серед основних заходів у боротьбі з церквою упродовж 1920 – 1930-х рр. радянська влада визначила найпріоритетніші: знищення матеріальної бази церкви, розкольніцька діяльність серед духовенства та віруючих, постійні переслідування та репресії. Не випадково, у березні 1925 р. Малорублівська сільська рада на своєму таємному та терміновому засіданні занепокоєно зазначала, що у Архангело-Михайлівській церкві у с. Мала Рублівка, регулярно моляться близько 150 осіб [4], а у с. Філенково релігійну активність проявляють 65 баптистів [11].

З огляду на відповідну релігійну ситуацію в регіоні, 2 грудня 1925 р. завідуючий окрадмінвідділом Прохоренко та Літвінов (відповідав за релігійні культи), на підставі розпорядження НКВС від 21-го листопада 1925 р., настійливо рекомендували райвиконкомом Полтавського округу: „...Негайно виявити всі існуючі на території Вашого району церковні управління як-то: благочинські ради старослов'янської /тихіновської/ течії та Автокефальної /Липківської/ течії” [5]. Далі пропонувалося таємно виявити місця дислокації цих рад, обов'язки керівників та особовий склад [5].

Після відповідної перевірки було виявлено, що на 17 грудня 1925 р. на території Рублівського району діють два релігійних об'єднання. Перше – Рублівська благочинна рада (Велика Рублівка, Мала Рублівка, Лихачівка) Автокефальної православної церкви (Липинська). Рада складалася із протоієрея, настоятеля Успенського храму сл. Рублівка Стариченка Петра Івановича, протоієрея Єчоріва Михайла (помічник), священника Потапова Івана Петровича, Федяя Євграфа Івановича та Галагена Тимофія Івановича. Друге релігійне об'єднання належало баптистам. Очолював громаду Остапуєв Омелян та його заступник Прядун Панас [6].

З метою розкласти церкву зсередини на початку 1920-х рр. в Радянському Союзі виник обновленський рух. Його парафії одразу ж опинилися під захистом партійно-державної верхівки, органів ДПУ. Всіляко заохочуючи “обновленців”, влада спрямувала свої зусилля проти ієрархів, духовенства, яке залишалося вірним Патріархові Тихону.

Типовим явищем стала насильна передача “обновленцям” (за допомогою влади й усупереч бажанню основної маси віруючих) православних храмів. ДПУ розставляла “своїх” людей у керівних органах обновленців, брала участь у підготовці різного роду звернень антитихонівського змісту, фінансувала розкольників тощо. Коли стало ясно, що обновленці не виправдали надій партійно-державної верхівки, інтерес до обновленського руху поступово згас.

Скористатись владним свавіллям вирішила і релігійна громада Ягорівського храму с. Філенківки (Філенково) Рублівського району (голова Філенко). Прихожани захопили храм та визнали право здійснювати богослужіння у приміщенні за своїм священиком. Лише за активного втручання настоятеля храму Галагана (мав відповідний договір на користування приміщенням), вдалося відновити справедливість [7].

У 1926 р. радянська влада розпочала фронтальний наступ на українські парафії, наклавши високі податки та обмеживши їхню діяльність.

На території Полтавської округи були здійсненні рейди з вилучення церковних книгозбірень, що містили „антирадянську та спеціальну дитячу релігійну літературу” [8]. Будь-які прояви інакодумства в релігійних громадах негайно присікалися. Зокрема, у 1927 р. окрадмінвідділ таємно зобов'язав голів райвиконкомів: „... ні в якому разі не дозволяти Українським автокефальним організаційним громадам /Липківцям/ ставити на загальних зборах, або зборах уповноважених протести проти розпуску Всеукраїнської церковної Ради /Липківської/, а також протести проти діяльності Д.Х.Ц. /Дієва Христова церква” [9].

Місцевими органами влади здійснювався тотальний контроль за священнослужителями. Через можливі репресії частина священиків змушені були таємно залишати свої приходи. Так, в одному з повідомлень окрадмінвідділу до райвиконкомів від 15 грудня 1927 р., зазначалося про терміновий розшук диякона Лисенка Григорія Матвійовича та старослов'янський дяка Каневського Михайла Полікарповича [10]. Подальша доля цих священників не відома.

1929 року комуністи започаткували нову хвилю знищення матеріальної бази церкви — масове закриття храмів та молитовних будинків. Дзвони знімали, приміщення руйнували або перетворювали на школи, культосвітні установи, віддавали під господарські потреби.

Влітку 1929 року пройшли арешти серед священиків УАПЦ за належність до Спілки Визволення України (СВУ). 28-29 січня

1930 року Надзвичайний церковний собор у Києві ліквідував УАПЦ і Всеукраїнську Православну Церковну Раду. Почалися масові арешти серед духовенства УАПЦ. Заарештовано було також і митрополита М. Борецького. Репресовано було майже всіх українських автокефальних єпископів.

На території Рублівського району Полтавської округи у 1934 р. були закриті Великорублівські Успенський та Всіхсвятський храми, припинили свою діяльність Архангело-Михайлівський, Покровський та Миколаївський приходи [12, с. 57]. Другу п'ятирічку (1933-1937 рр.) оголосили „п'ятирічкою знищення релігії”.

Таким чином, наприкінці 1920-х рр. радянська репресивна машина тільки набирала оберти. Надалі будуть реорганізовані “правоохоронні органи”, фізично знищені тисячі представників духовенства, внесені зміни до Конституції УРСР 1937 року (із статті про свободу совісті буде вилучено право ведення релігійної пропаганди, натомість право антирелігійної пропаганди визнавалось за усіма громадянами). Очевидно, що партійно-державне керівництво готувалося до останнього штурму православ'я.

-
1. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 41.
 2. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 38.
 3. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 37.
 4. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 36.
 5. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3.
 6. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 119.
 7. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 109.
 8. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 14.
 9. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 115.
 10. Державний архів Полтавської області, м. Полтава (ДАПО). – Ф.Р.-1782. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 109.
 11. Державний архів Харківської області, м. Полтава (ДАХО). – Ф.Р.-203. – Оп. 1. – Спр. 1967. – Арк. 79.
 12. Ллюха О.Ю. Котелевщина в часи радянсько-німецької війни (1941-1945) / Олександр Юрійович Ллюха. – Полтава: Полтавський літератор, 2015. – 162 с.